БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, НАЙТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 чылда үндеавлеттингеен

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 7 ВТОРНИК № 32 (6669).

Өртээ 2 көп.

УАУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

АМУР ОБЛАСТЬ — ЛЕНИН ОРДЕННИГ

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга областың ажылчы чоннарының чедип алган чедишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму АМУР ОБЛАСТЫ ЛЕНИН ордени-биле шаннаан. (СЭТА).

Бедик шанналга харыы

ИВАНОВО. (СЭТА). Пэс-таавының чурту ам орденниг чурт апарган. Төрээн чурттуң дээди шаңналы — Ленин орденин Иваново областа тыпсыр дээни-биле холбаштыр үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларының, колхозтарының болгаш совхозтарының мурнаичы кижилериниң, партия, профэвилел болгаш комсомол активчилериниң хуралы Иваново-га болган.

Ивановочуларның күш-ажылын бедик-биле үнелеп кергени дээш партияга, Совет чазакка ханы өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, областың ажылчы чоннарының телээлекчилери төрээн күрүнезинин 50 чылының байырлалынга алдар кылдыр бедиктен хүлээлгени алган.

КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫ БОЛГАШ АЖЫЛ-АГЫЙ УДУРТУКЧУЛАРЫ

Чон ортузунга политкижизидилгелиг, культура-массалыг ажылдарны бедик деңнелге тургузарынче улуг кичээнгейни салып, культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылынга доктаамал дузаны чедирип турар колхозтарда, совхозтарда, оларның салбырларында ажыл-агыйның көргүзүглери бедик болуп турар. Чоннуң коммунистиг медерели бедээн тудумна, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир деп чүвени бо ажыл-агыйларның удуртукчулары кончуг эки билирлер.

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң баштаар чери (даргазы эш М. Шогжал) ында клубтарны болгаш библиотекаларны колхозчу чоннуң культурлуг дыштанылгазының ёзулуг одаглары болдурар дээш кичээнгейни улгаттырган. Культура одагларының материалдыг баазазын быжыглаарынга чүгле эрткен чылын безин хөй түннүг аңша-көреңгини баштаар чер үндүрүп берген. Концерттерге кедер хептер даарадып бээринге болгаш хөгжүм хереселдерин садарынга 1800 рубльди үндүрген, клубту, библиотеканы кышка белетккээринге улуг дузаны чедирген. Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң удуртукчулары бо талазы-биле база-ла улуг ажылдарны чорудуп турар. Эрткен чылын каш-ла айларның дургузында колхоз бодунуң кусели-биле Культура бажыңын тудуп алган. Колхоз даргазы эш А. Моргун ында бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективиниң ажылынга боду идепкейлиг киржип келген. Чоокта чаа Кызылга болуп эрткен республика көрүлдезинге киришкеш, ол бодунуң талантылыын көргүскен. Колхоз девискээринде культура одагларының ажылын эш Моргун эки башкарып турар.

Өвүр районнуң культура албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаарының ийи чыл планы чогаттынган. Колхозтар боттарының фондузу-биле клубтарга, библиотекаларга, кызыл булуңнарга дериг-хереклер, хеп аймаа садып бээр күзелин илереткен. Бай-Тайганың «Мурнаичы», «Кара-Хөл» колхозтарының удуртукчулары ында культура одагларынга каш чыл улаштыр доктаамал дузаны чедирип турары билдингир болгай. Барыын-Хемчиктиң «Шеңпээр» совхозунуң удуртукчулары (директору эш М. Чүлдүм) культура-чырыдыышкын албан черлериниче кичээнгейни соелгу үеде күштелдирген.

Чамдык ажыл-агый удуртукчулары боттарының суурларында турып турар клубтарның, библиотекаларның, кызыл булуңнарның ажылынга дуза катпайн, олар бисие хамаарышпас, культура килдизиниң болгаш өске черлерниң харыылаар участоктары-дыр дээр шын эвес хөөннерден амдыгаа дээр уштунмайн турары таарышпас. Мындыг хөөннер Бии-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйларының удуртукчуларында бар. Чижээ, «Өөк» совхозтуң салбырларында, фермаларында клубтарның кышка белетkели чыл бүрүде-ле чогуур негелде ёзугаар кылдынмайн, материалдыг баазазы багай болуп, чоннуң культурлуг дыштанылгазының одаа болуп шыдавайн турар. Ол-ла районнуң «Тиилелге» колхозунуң Сесерлиг салбырында клубтуң байдалы зң-не дүвүренчиг. Клубту культураның одаа болдурар дугайында айтырыгны ол суурда колхозчулар баштаар черге тургузуп, дилеглерин киирип турза-даа, колхоз даргазы эш Кононенко кандыг-даа хемчег албаан.

«Барлык» болгаш «Тээли» совхозтарның директорлары эштер М. Макальский, М. Лопсаң-Серен олар клубтарга, библиотекаларга дуза катпас чоруктан кажан черле уштунарлары? Чөөн-Хемчиктиң «Тыва» совхозунуң Хөндергей клубунуң багай ажылының дугайында чагаалар редакцияга каш-даа удаа келген. Совхозтуң болгаш салбырның удуртукчулары Хөндергей клубунче, чоннуң культурлуг дыштанылгазынче сагыш салбаастаанын ол чагаларда бижигилээн.

Чоннуң коммунистиг медерели бедээн база оларның культурлуг негелдерин эки хандыртынган тудум-на, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир, сагылга-чурум быжыг болур, эки чедишкиннер чедип алдынар дээрзин культура албан черлериниче сагыш салбайн турар ажыл-агыйларның удуртукчулары эки бодаза чогуур.

«Көдээ чонга культура-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң тудуунуң байдалы база ону улам ыңай калбартыр талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды РСФСР-ниң Дээди Соведи 1966 чылдың августа хүлээп алган болгай. Колхозтарның, совхозтарның күсели-биле көдээ черлерге культура албан черлериниң тудугларын чорударынче онза кичээнгейни салырын айытkаш, бо талазы-биле эки эгелекчи чоруктарны, ажылдарны кылып турарларны база адаан. Чижээ, Башкир АССР-ниң, Краснодар крайның, Курск, Владимир, Свердловск болгаш өске-даа областарның колхозтары көдээге культура одагларының тудуунуң талазы-биле ажылдарны чорудуп турарын. 1965 чылда Курск областа колхозтарның хөреңгилери-биле 95 бригадаларга клубтарны тутканын, 1966 чылда 405 ындыг клубтарны тудуп турарын ол доктаалда эки чижек кылдыр киирген. Мындыг эки чижектер бистиң республиканың чамдык колхозтарында база-ла бар. Боттарының хөреңгизи-биле чаа клубтарны, библиотекаларны, кызыл булуңнарны тудуп, культура одагларының материалдыг баазазын чоннуң негелдезин ёзугаар эжиждип болурунуң бүгү-ле аргалары бистиң республиканың бүгү колхозтарында бар. Ынчангаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң бо доктаалының күүселдези дээш улуг ажылдарны чорудары Совет органнарда онаашкан.

КЫЗЫЛДЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Эрткен чылдың дөртү кварталында Кызылдың улетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорт болгаш тудуг организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП-ниң Кызыл хоорай комитеди, хоорхүүсиом чугаалажып көрген.

Улетпүр бүдүрүлгелериндеи Кызылдың даараныла комбинады зң эки көргүзүглерлиг болган. Транспорт организацияларындан № 1 чүүн автоажыл-агыйы шылгараан. Бо коллективтерге СЭКП Кызыл хоорхомунуң, хоорхүүсиомнуң шилчиир Кызыл туктарын тывыскан.

Тудуг организацияларының кайызынга-даа бирги черни тывыспаан. Бо чорук Кызылдың улетпүр, чуртталга, культура одагларының хөй-хөй тудугларын чорудуп турар ажыл-агыйларының социалистиг чарышка багай кириштиеинин көргүзүп, бо чылын оон түңнел ыылырын негеп турардыр.

ДӨРТ ДУГААР АГИТПУНКТУДА

Чүүдүмүн № 13 соңгулда округунуң төвү — пионерлер бажыңы. Ында Кызылдың № 4 агитпунктузу туруп турар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге база чер-чер Советтеринге соңгулдага белеткел ажылы ол агитпунктуда калбаргаан.

Соңгулдага белеткелди эгелээриниң мурнуу чарыында агитпунктуның удуртукчулары ол соңгулда округунга хамааржып турар партия организацияларының секретарылары-биле төвүлел хуралды эрттиргеш, агитколлективтериниң ажылынче кичээнгейни угландырарын сүмелешкеннер. Ол хуралдың көлүнде тустус партия организациялары боттарынга хамааржып турар агитаторларны чыгаш, кижи бүрүзүнге даалганы берген. Агитаторлар базала ол дораан шимчеңгир ажылдап, РСФСР-ниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге соңгулда дугайында чарлыктарны чонга тайылбырлап, чер-чер Советтеринге соңгулданың канчаар эртерин соңгукчуларга чугаалап берип эгелээннер. Тайылбыр ажылын чорудары-биле хүлээнип алган бажыңнарынга агитаторлар барык үргүлүү барып, чурт иштинде база даштыкыда болуп турар чугула болуушкуннарны соңгукчуларга таныштырып, улуг назылыгларга солунну номчуп берип, бо чылдың март 12-де болур деп турар соңгулданың ужур-дузаазын соңгукчуларга бирдеи-бирээ чокка тайылбырлап берип турарлар. Ынчаарга, агитаторларның дандызы, оларның кайы кудумчуда, кап дугаар бажыңны харылап турарының дугайында дыңнадыг агитпунктуның эргелекчизиниң столунуң кырында чыдар. Бир эвес кайы бир агитаторнуң харылап турар бажыңында чурттап турар соңгукчу соңгулда дугайында кандыг-бир айтырыгны билбейн барганы, азы ол бажыңга агитатор барбайн турары агитпунктуның эргелекчизинге билдине бээр болза, агитатор кайы парторганизацияга хамааржып турарын даңзыдан ол көргеш, агитколлективтиң удуртукчузунга дамчыдар. Агитаторларның ажылын улам эжиждиринге ол дуза болуп турар.

Соңгулда округунга хамааржып турар чуртталга кварталдарының схемазы агитпунктуда көскү черде астынган. Ынчаарга агитколлектив бүрүзү бодунуң база ол хевирлиг схемазын тургускаш, кудумчуларның бажыңнарының дугаарларындан бээр тодарадып шыйын алган.

Агитпунктуга чорудар ажылдың планын ёзугаар аңаа дыштанылга кежээлери, Кызыл хоорай Советтеринің депутаттары-биле ужуражылгалар болуп турар. Ол соңгулда округунга хамааржып турар соңгукчулар хоорай Совединиң депутаттары эштер Беляшов, Ковенский, Шаппигина олар-биле январь айда ужурашканнар. Депутаттар ынчан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге соңгулда дугайында база аңаа хамаарыштыр бистиң ажыл-ишчилеривистиң мурнунда кандыг улуг сорулга туруп турарын демдеглевишаан, соңгукчулар ортузунга боттарының чорудуп келген ажылын тода чугаалааннар.

Январь айның сөөлгү хүннериниң бирээзинде соңгукчулар агитпунктуга база катап чыглып келген. Ол болза соңгукчуларның дыштанылга кежээзи-дир. Хоорайның № 3 школаының үстүү классларының өренікчилери солун концертти соңгукчуларга көргүскен. Февраль айда болгаш марттың эгезинде база соңгулда хүнүнде соңгукчулар ортузунга чорудар ажылының дугайында агитпунктуның эргелекчизи Александр Владимирович Шепановский мынчаар чугаалаан:

— Соңгулда мурнунда чон ортузунга улуг ажылды чорудары бистен негеттиниң турар. Ынчангаш ам соңгукчулар-биле ажылды моон соңгаар улам калбартыр бис. Февраль айда план ёзугаар бистиң агитпунктувуска солун кежээлер, соңгукчулар-биле ужуражылгалар болуп эрткилээр. Агитпунктуга февраль 6-дан эгелеп тускай дежурныйлаашкыныны чурумчуткан бис. Соңгукчулар хостуг үеинде агитпунктуга чедип келгеш, даңзыда адын хынап, соңгулда дугайында сонуургаан түүлүбиле танымын алыр аргалыг болган. Солуннар, журналдар столдар кырында делгеттинген. Бисте 9 округ бар, соңгукчулар округ бүрүзүнден-не бир кандидатты депутатка соңгуур. Ынчаарга соңгулда хүнүнде комиссияның ажылынга дузалажыр 5 кижини № 3 школаның агитколлективи бээр, а ол хүн иштиниң чурумун хайгаарап дежурныйлаар эштер областың профэвилел төвүлелиниң агитколлективинден келирлер. Ынчангаш ам соңгулда бедик деңнелге эртер дээрзинге бүүрөөр бис.

Харылзаа эргелелиниң, хоорайның харылзаа белдириниң, аптека эргелелиниң партия организацияларын агитколлективтериниң ажылынга кичээнгейин суларатпайн турар. Ол парторганизацияларга хамааржып турар агитаторлар соңгукчулар ортузунга тайылбыр ажылын бо хүнүнде улам күштелдирген.

М. СҮГЕ-МААДЫР.

ТЕРЕ-ХӨЛ

«Тере-Хөл» совхозтуң аңнаыр-тывыш бригадазы эрткен чылдың планын ажыр күүсеткеш, төрээн колхозунга 41600 рубльдің оруулгазын киирген. Аңнаарындан аңгыда бригаданың кежигүннери хөй тонна балыкты база тутkан. Олар боттарының чедишкиннерин Улуг Октябрьның бежен чылынга тураскаатkаннар.

ЧУРУКТА: Бригадир К. К. Шоожун.

ТЕС-ХЕМ

Шуурмактың амыдырал хандырылгазының комбинадында ыяш белеткекчилерни кызымак ажылдан турарлар. Кескен ыяшты ол черинден трактор-биле үндүр сөөртүүнге Поликарп Карамашевке чедер кижи чок. Техникага ынак, ажылгыр эшке ВЛКСМ райкомунуң Хүндүлел бижинин тывыскан.

ЧУРУКТА: П. Карамашев.

ТАНДЫ

Бо чурукта көргүскен комсомолчу Зоя Жукова Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозта саалчылап турар. Ол ында ам чеди чыл болган. Саалда талазы-биле бедик хүлээлгелерни алгаш, Зоя Жукова ону кезээде ажыр күүседир. Оон-биле кады ол идепкейлиг хөй-ниитичи болгаш район Совединиң депутады.

С. Феоктистовтуң фотолары.

АГИТАТОРЛАРДА

«Тес-Хем» совхозтуң төвү Берт-Даг суурнуң агитаторлары боттарының хуралынга чыылгаш, оларның мурнунда турар чугула сорулгаларны сүмележип чугаалашкан.

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтеринге, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдаларга белеткелдерге агитаторларның киржилгезинин дугайында суурда партия эге организациязының секретары эш М. Ламажан информация кылган. Моон мурнунда үеде болгаш ам үеде-даа суурнуң агитаторлары ажылчы чон ортузунга агитас-массалыг ажылга багай эвес киржип келгенин демдеглээн болгаш эң идепкейлиг ажылдаан эштернин адын адап, мактаан.

Агитаторларның хуралынга суурда агитпунктуның эргелекчизин, оон оралакчызын база агитаторларның соңгулда үезинде ажылдаар участоктарга хуваалдазын бадылаан. Илткелчи болгаш санал берген эштер, соңгулдага хамаарышкан тайылбыр ажылы-биле чергелештир, агитаторларның талазындан кол кичээнгей салып, кижилерниң күүнүн мобилизастаза чогуур чугула сорулгаларга, чамдык бар четпестерге доктааган.

Амгы үеде Берт-Даг салбырда хөй малдың ооллаашкыны эгелээн. Мал төлүн ажаан турарында бергелер болгаш улуг четпестер бар. Одарларда малчын аалдарда быжыглаткан агитаторлар, тайылбыр ажылын чорудуп тура, бо чугула херекче онза кичээнгейни салыры чугула.

Суурнуң школазында болгаш амнелгезинде одаар чүүл үзүктелип турар чорук дүвүрээзинин болдурбайн барып шыдавас. Ынчангаш, бо одалга сезонунда ол черлерге одаар ыяш үзүлбес болурун хандырарынче база келир чылдың одаар ыяжын бүгү сезонда четчир кылдыр хап белеткээринче ада-иелерни, өске-даа ажылчы чоннарны калбаа-биле кириштиргеш, ону соңгулда хүнүнге чедир күүседип алырынче улуг кичээнгейни салырын башкы Д. Тондуп болгаш өскелер-даа саналдаан.

М. ТИРЧИН,
агитатор.

СОВЕТ ЧАЗАКТЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Амгы кыдат удуртукчуларның Совет Эвилели-биле харыдзааларны улам ыңай дорайтадыр болгаш чидиглендирер бодалын херечилеп турар болуушкуннар көөлгү үеде Кыдат Улус Республикада болуп турар.

Бо чылдың январь 25-те Москвада Кызыл шөлге КҮР-нуң элчин чериниң организаатааны антисоветчи политиктиг өнчүк-чөңгээзин ажыглавышаан, кыдат эрге-чагыргалар Совет Эвилелинге өжээнешкек калчаалыг чорукту өскүдүп, ССРЭ-ниң КҮР-да элчин чериниң албан кижилерин, ында турар өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларын болгаш совет хамаатыларны каржызы-биле кара-туразында аажылаар болгаш оларга удур күш догээриниң эң дерзин хемчеглерин безин алыр деп кыжанып турар.

Совет Эвилелинге өжээнешкек, нүүлдүг үүлдерин, калчаалыг кыйгырыгларны Кыдат Улус Республиказының парлалгазынга үргүлүү, хүнүүн-не парлап, ол үүлдерни Пекиниң болгаш өске-даа кыдат хоорайларның чонун совет төлээлекчилерге удур дуржок үүлгедиглерже, совет кижилерге удур кара-туразында аажылаашкыннарны кылырынче шуут күткүп, ыдалааны кылдыр көрбес арга чок.

Совет элчин чериниң чанынга бо чылдың январь 26-дан эгелээш, хүндүс-даа, дүне-даа үш-үдүрүм кижилер чыглып, өжээнешкек, антисоветчи уткалыг чыскаалдарны болгаш хөделиишкиннерни организастап турар. Совет Эвилелиниң болгаш совет улустуң адреазинге каржы сөстерин ол чыскаалдар-биле капсырыштырып, Совет чазакты «дужүрер» болгаш ССРЭ-ниң күрүне база политиктиг ажылдакчыларын «кара туразында аажылаар» дээр кыжаныгларлыг алгы-кышкы киткеп турар.

Антисоветчи пропагандага мегелеткен, кара-туразында аажылаан кыдат хамаатылар совет элчин черин дескинип, совет кижилериниң овур-дүрүүзүн кылын, ону отка өртедип турар. Өрт айыды үндүргү дег янзы-бүрү кыыр бүдүмелдерни элчин чериниң девискээринче октап турар.

Ам Пекинде болуп турар үүлдериниң калчаалыг, ыят чогун ап көөр болза, чанкайшичи эрге-чагыргаларның реаксылыг тергиндээкиниинин эң бужар-чүдек үеинде оларның үүлгедиглериниден безин артык дерзин болуп турар.

Совет таланың дипломаттыг чурумнарны ёзугаар каш удаа медеглээн удурланыышкынары болгаш негелдерни тураажок, КҮР-нуң чаза кара-туразында аажылаашкынны соксадыры-биле кандыг-даа хемчеглерни чүгле албаан эвес, харын оон туржук, кыдат эрге-чагыргалар ол кара-туразында аажылаашкынны камгалап база оларны кандыг-бир «революсчу массаларның хөделиишкиннери» кылдыр көргүзүп ораладжып турар.

Кыдат эрге-чагыргаларның ындыг туружунга бүрүн дүүштүр бо чылдың февраль 2-де элчин чериниң ажылдакчыларынга болгаш Пекинде өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларынга хамаарыштыр ужур-дүрүм чок чоруктуң болгаш күчүлээшкининиң чаа үүлгедиглерин каракка көзүлдүр үүлгеткен. Ол хүн кыдат наймысылалдың кудумчузунга албан даалгазын ёзугаар КҮР-нуң хамааты ужар чүүл флодунуң агентилелиниче бар чораан совет дипломаттарның олуруп чораан ийи автомашиназын төңгээчилер дозуп, тудуп алган. Ол ажылдакчылар Пекинде элчин чериниң болгаш өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларының өг-буле кежигүннерине — кадайларына болгаш уругларына, Кыдатка турарына шыдажыр аргажок байдалдарны тургусканы-биле холбаштыр, Төрээн чуртунче эээ чанар дээни-биле билеттер садып алыр дээш бар чораннар. Ол чыылган кыдат хамаатылар бо болук совет дипломаттарга удур 16 шак иштинде кара-туразында аажылаашкынны көргүзүп, оларны чүдек-бужар ёзу-биле дорамчылап, күш талазы-биле болгаш сеткил-сагыш талазы-биле террорнуң өске-даа аргаларын аажылаары-биле кыжанып турган.

Совет кижилерге удур үүлгедип турар кара-туразында аажылаашкынның дугайын ССРЭ-ниң элчин чери КҮР-нуң Даштыкы херектер министерствозунга доп-дораан дыңнаткан. ССРЭ-ниң Кыдатта херектерине тур бүүреттирген кижи даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчилери-биле ужуражырын кап удаа негээн. Ынчалаадаа даштыкы төлээлекчи черлериниң ажыл-чорудулгазынга өй-тавыында байдалдарны хандырып бээри оон хүлээлгези болур турбуже, кыдат чаазактың ол тускай органы чүгле кандыг-даа хемчеглерни албаан эвес, харын оон туржук ол өнчүк-чөңгээниң херек кырында киржикчизи болу берген. Министерствонуң ажылдакчыларындан кым-бир кижибиле ужуражыр дээн ССРЭ-ниң херектерине тур бүүреттирген кижиниң негелдезин шуут тооваан, харын-даа совет элчин чериниң ДХМ-биле харылзажырын ораладжып турганы телефоннарны безин үзе кезип каапкан.

Өнчүк-чөңгээлериниң болган черинге келген ДХМ-ниң кыдат дүжүмеди совет ажылдакчыларны дорамчылап, машинадан үнерин негеп, ол совет кижилерни чыылган дерзилериниң холунга киирип бээрин ораладжып турган.

Албан дужаалдыг совет кижилерге хамаарыштыр болдуруп болбас ужурлуг каржы аажылаашкыннарның өске-даа таварылгалары соелгу хүннерде база болгулаан. Февраль 1-де совет элчин чериниң чоогунда кудумчуга элчин чериниң дөрт ажылдакчыларынче халдаашкын кылган.

Антисоветчи өнчүк-чөңгээни Пекин аэродромунга база организастаан. Америк агрессияга удур демисежип турар Вьетнамче бар чораан совет тускай эртемниглер олурган совет самолёт бо чылдың январь 31-де Пекинге хонупканда Совет Эвилелинге удур лозуңнарны тутkан хөй кижилер четкилеп келген. Самолёттан үнер арганы совет кижилерге бербээн, ынчангаш аңаа кывар үүл кудуп алырын самолёттта олурган кижилериниң амызынга айыылдыг кылдыр бүгү техниктиг чурумнарны үреп турган боттандырган.

Өске күрүнеиин албан ёзузунуң төлээлекчилериниге удур дипломаттыг харылзааларының тоогузүүнде дыңналбаан ол бүгү үүлгедиглерни кыдат албан кижилериниң болгаш албан черлериниң талазындан чүгле өмзержир байдал-биле эвес, харын шуут күткүүшкүн-биле кылып турган. Харын оон туржук, Кыдатта тускай эрге-чагыргалар ол өнчүк-чөңгээлериниң организакчылары болган дугайын фактылар херечилеп турар.

Калчаалыг антисоветизм, Совет Эвилелинге удур өжээнешкек болгаш көөр хөөн чок чоруктуң өскүдери алдар чок болгаш бужар-чүдек чоруктан өске кымга чүү-даа, кажан-даа бербейн келген деп чүвени төөгү хөй удаа бадыткап келген. Бо удаада база-ла ындыг болур ужурлуг.

Пекинде совет кижилерге хамаарыштыр болдуруп турар дүрүм чок болгаш кара-туразында аажылаашкынга шинтпирлиг удурланыышкынны Совет чазак КҮР-нуң чазаанга медеглеп тур. Кыдат эрге-чагыргалар ниитиге хүлээп көрдүнген нормаларга болгаш делегей эргезинге дүүштүр ССРЭ-ниң элчин чериниң, Пекинде өске-даа совет албан черлериниң ажылдакчыларының болгаш оларның өг-буле кежигүннериниң бүрүн айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле эң далаштыг хемчеглерни алырын, совет кижилерге хамаарыштыр өнчүк-чөңгээлериниң организакчыларын шыңгыы кезедирин болгаш моон соңгаар ындыг янзылыг үүлдерни катаптавас деп магадылалды бээрин Совет чазак шыңгыы негеп тур.

Совет элчин черинге болгаш Совет Эвилелиниң КҮР-нуң девискээринде туруп турар хамаатыларына хамаарыштыр кара-туразында аажылаашкынның үүлгедиглериниң чедирип болур ужуктары дээш бүгү харысалга Кыдат Улус Республиканың чазаанга бүрүү-биле онаажыр апаар.

Кыдат эрге-чагыргаларның хөделиишкиннери совет кижилериниң чөптүг киленин хайныктырган. Совет кижилериниң туттунуп билири болгаш шыдажыышкыны кызыгаар чок эвес дээрзин кыдат чазакка баш бурунгаар сагындырарын Совет чазак эргежок чугула деп санап турар.

Совет Эвилели бодунуң хамаатыларының болгаш бодунуң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарының айыыл чок чоруун камгалаары-биле байдалдыг негеп келген хемчеглерин алыр эргезин бодунга артырып ап тур.

* * *

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу медеглелдің текстизин февраль 4-те КҮР-нуң Москвада элчин черинге дамчыдып берген.

(СЭТА).

Смоленск областың кижилери улуг байырлалда

Смоленск областың ажылчы чоннары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чылынга ажылагый болгаш культура тургузуушкунунга бүдүрүлгечи чаа-чаа чедишкиннерлиг ужуражыр дээш соруктуг ажылдап турар.

Транспорттуң болгаш харылзааның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери беш чылдың ийиги чылының планын декабрь 27-ге чедир, а он айларның планын—октябрь 28-ке чедир күүсеткен турарын төлевилээн.

Смоленск область туртка пландан ажыр каш-каш мың тонна азоттуг чемишчидилгелерни, машина тудуунуң, прибор тудуунуң, электротехника болгаш радиотехника улетпүрүнүң продукциязын, дыка хөй санныг соодукчуларны, хөвен-саазын болгаш деннелди чедип алырын боттарының хүлээлгелериниге планнап турар.

Областың хоорайларынга болгаш суурларынга дыка хөй чуртталга бажыңнары, 236 магазиннер, 88 столоваялар, хлеб быжырар 27 бүдүрүлге, клубтар, культура бажыңнары немежир.

(СЭТА).

Эфиопиянын императору ССРЭ-ге келир

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар Эфиопиянын императору 1 Хайле Селассие 1967 чылдың февраль 27-де ССРЭ-ге келир.

Ол аян-чорук ССРЭ-ниң болгаш Эфиопияның аразында чаңчыл болган найыралчы харылзааларны калбартып хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга чаа чугула салыышкын болур деп идегелин ийи талаа илергейлеп турар.

Улуг Октябрьнын 50 чылы

ПАРЛАЛГА БҮДҮРҮЛГЕЗИ— БАШТАЙГЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чедер бис Ленин

АДЫН СЫКПАС БИС

Бистиң коллективте 23 комсомолчу бар. Типография — республиканга социалистиг чарыштың бедик чадазы, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкиниң эгелээн чери. Ийиде — бистиң бүдүрүлгевис ол атты бүрүү-биле эдилеп турар болгаш ында боттарының күш-ажылчы баштайгы базымнарын борта эгелээш, ам мурнакчы, хоочун салгалдың кижилеринге санадыр ажылчыннар-биле аныяк өскеннер демниг, найыралдыг күжүн каттыштырган ажылдан турар.

Типографияның комсомолчулары күш-ажылга, өөредилгеге, дыштанылгага иманар. Күш-ажылчы чедишкиннерге доктаавас мен, чүге дээрге, ниити бүдүрүлгениң ажыл-херээнде бистиң үлүүвүс база бар. Өөренип, дыштанып турарывыс дугайын чугаалаайн.

Комсомолчулардан өөренмейн турар кижи чок. Тускай эртемниг ооллар, кыстар политчырыдыышкын четкизинде, артканнары дээди өөредилге чериндe, техникумнарда болгаш кежээки, бот-өөредилгениң ажылчын аныяктар школаларында өөренип турарлар. Ажылдавышаан өөренири берге болбайн аан. Ынчалза-даа бисте өөредилгезин арга каапкан кижи чок. Чүге дээрге хөөнү билип алыксаары, бодунуң чурттап турар үезиниң төлептиг хамаатызы болуксаары — аныяктарның кол чүткүлү апарган. Бисти чүгле ажылдан, өөренип турар деп бодаваңар. Типографияның коллективи март 8-тиң болгаш соңгулданың байырлал хүннеринде концерт көргүзер дээш, белеткеним турар. Ында база-ла хоочуннар биле аныяк салгалды кады көрүп болур. Типографияның баскетбол командазы хоорайның кубогун, спорттуң кышкы хевирлериниң талазы-биле маргылдаага бистиң коллективиниң ийиги черни чаалап алган. Мында база-ла комсомолчулар колдап турар.

Совет эрге-чагырганың бежен чылын комсомолчу ёзу-биле уткуур дээш аныяк полиграфистер эки ажылдаарлар.

Р. НИКОНОВА,
комсомол организациязының секретары.

КҮЧҮВҮС УЛГАТКАН

1945 чыл бистиң коллективиске эң өөрүнчүг чылдарның биразээ болган. Ада-чурттуң Улуг дайыны доостуру билен, чаа техника биске кээп эгелээн. Ынчан бистиң үлетпүрүвүстүң кылганы «Н-1» болгаш «Н-2» деп маркалыг ийи линотип биске келген. Ол машиналар хол-биле өрүлгени дыка чигеткен. Ооң дараазында чылдарда оон-даа бедик бүдүрүкчүлүг машиналар үзүктел чок кээп эгелээн. Баштайгы келген машиналарны Москвадан келген дуржулгалыг мастер эш Симаков эптеп тургускаш, Т. Лыскова, Е. Кондрашова, Е. Бугаенко, И. Белоусов болгаш оон-даа өскелерни аңаа өөреткен.

Үжүк өрүүр линотип дээр машиналарны ажыглап эгелээн соонда республика солуннары неделяда беш удаа үнер аргалыг болган. Чүге дээрге Новосибирскиниң полиграфия училищезин дооскан элээн хөй уруглар база келген. Ынчангаш бир линотипист хол-биле өрүлге кылган чеди кижиниң ажылын солуур аргалыг болган.

Баштайгы үеде бистиң ажылывыскэ чамдык бергелер база турган. Чижээ, Кызылдың эрги электри станциязының күчүзү бичии турганындан үжүк кудар коргуулчун холукеаа эзилбес, эзилзе-даа катап доңа бээр турган. Ол металлды өске арга-биле эзилдирери дээш оон-даа өске элээн хөй чаартылгаларны кылган бие. Эш Белоусов-биле кады кылган чаартылгаларывыс бүдүрүлгеге он муң ажыг рубльдиң камналгазын берген.

Амгы үеде республика типографиязының линотип цеги ада-чурттуң эң эки шынарлыг техниказы-биле долу хандыртынган. Солуннардан аңгыда чечен чогаал, өөредилге номнарының өрүлгези бүрүн механизастаттынган.

Ол парын техниканы ажыглап турар мастерлер бисте көвүдээн. Чижээ, линотипистер эштер Т. Лыскова, М. Савгир, З. Аржакова, А. Плотникова болгаш оон-даа өскелер бүдүрүлгениң мурнакчыларынга санадып турар. Аныяк тыва кыс Зоя Ооржак бо нарын мергежилге өөренип алган.

Совет эрге-чагырганың 50 чылынга холбаштыр алган хүлээлгелерин цехтиң кежигүннери эрестиг боттандырып, бүдүрүлге планын үргүлчү ажыр күүседип келгеннер.

В. РАЧКОВСКИЙ,
цехтиң мастери.

АКЫ-ДУҢМА

Республика типографиязынга келиримде-ле полиграфия үлетпүрүнге ажылдан каапкан стажтыг турган мен. Уфага техникум дооскаш, шериг албан хүлээлгемни база кезектиң солупупуң типографиязынга эрттирген мен. Ынчалза-даа Кызылдың типографиязының эргинин элээн сүрээден артаан мен. Чүге дээрге, коллектив ынчаңгаш аңа коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгени деп бедик атты эдилеп турган. А ол ат коллектив кежигүнүге улуг харыысалганы хүлээндирер болгай.

Чаа келген кижиге бүгү-ле чүве коску, каракка ылдыгер болгай. Бодум хамыкты мурнай типографияда найыралдыг кижилер ажылдан турарын эскердим. Япы-бүрү национаддарның төлээлекчилери парлакчылар, дептерлекчилер, өрүкчүлер шуптузу бот-бодунуң байдалын эки билир, «чаңгызы — шуптузу, шуптузу — чаңгызы» дээш туржурунга белен. Эң ылаңгыя бүдүрүлгеге чаа келген аныяктарны кичээнгейлиг хүлээп алыр. Мен келирим билек дуржулгалыг метраппаж Мария Ерахтина менээ дузалажып, арга-сүмезин кадып эгелээн. Мен «Шын» солуннуң метраппажында ажылдап турар мен. Өрээн материалдарны редакцияның шыйган майыын ёзугаар эптей чыскаап, ону хевирлээр — мээң хүдэлгем ол. Ниити ажылды дүргедедирде, метраппаж кижи шалыпкын, ынчалза-даа далашкаш шынарны кудулатпайн, ажылдаар ужурлуг. Бо принцип-биле ажылдап турар-даа мен. Чоокта чаа бүдүрүлге хуралынга эткен чылдың дортку кварталында калбарган социалистиг чарышка мени тиилекчи болганын чарлаан. Өөрүм мээң-биле өөрүп, байыр чедирген чылыг состер-биле мени деткидилер. Бо бүгү улам күженишкиниг ажылдаарын менден негеп турар.

К. ДОПЧУН-ООЛ.

ТӨӨГУДЕН ЧАМДЫК ЧИЖЕКТЕР

Тывага эң баштай типография РКП(б)-ниң ТАР-га турган райбюрозунуң инициативазы-биле 1924 чылдың чайынында тургустунган. Ол типография Тывага эң баштайгы солунну—«Красный пахарь» («Кызыл тараачын») солунну орус дылга парлаан. Ол солуннуң бир дугаары 1924 чылдың июль 24-те үнген.

Ол типоргафияның дугайында «Тываның төөгүзү» деп номнуң ийиги томунда мынча деп турар одуруглар бар:

«1924 чылда совет-тыва-моол чөвүлел хуралга киржири-биле Кызылга келген совет төлээлер парлаар машинаны болгаш типография дерилгелерин Тываның чазааңга белек кылдыр дамчыдып берген. Аңаа үндезилээш Тывага полиграфия бүдүрүлгези баштай тургустунган».

Ол чүгле парлалга бүдүрүлгезинин баштайгызы эвес, харын база Тываның баштайгы бүдүрүлге черлериниң биразээ болган.

РКП(б)-ниң райбюрозунуң 1925 чылдың апрельде бир хуралынга типография дугайын чугаалашкан. Типография станогу, үжүктер, саазын болгаш өске-даа материалдарны немей чагыткан. Минусинскиден өрүкчү, парлакчы болгаш начальник келген, моол үжүктер база чөрүп өрар дээрзин райбюронуң хуралы демдеглээн. Райбюронуң доктаалында мындыг үүлдерни бижээн: «Орус типографиянның чанынга моол дылга парлаар типографияны тургузар, типография болгаш редакция ажылынга өөренири-биле моол бижик билир ийи тыва кижиден тускайлап бээр дугайын ТАРН ТК-биле дугуржуп алыр».

РКП(б)-ниң Тывага турган райбюрозу тыва улустуң культуразының дугайында сагыш салып, тыва чонга солун үндүрер дугайында әге санал үндүрүп турган дугайын бо чижек тодаргай херечилеп турар-дыр.

Типография канчаар тургустунган дугайын Тывага типографияның хоочун ажылчыны, ам пенсионер В. Рачковская сактып чугаалап олурар: «1924 чылда баштай типографияга 8 ажылдакчы турган. Оларның биразээ мен турдум. Мен ынчаарда аңаа өөреникчилеп кирдим. Ооң эргелекчизинге Д. Луканинни Минусинскиден келдирген. «Красный пахарь» солуннуң баштайгы дугаарын өөреникчилеп турган үндүрүшкен мен».

«Красный пахарь» болгаш «Тываның шыны» деп солуннарны парлап турган ийи бичии типографияларны каттыштырган, күрүненің типографиязын тургускан. Ол каттышкан типография Ленин кудумчузунда, амгы культура министерствозунуң болгаш социал хандырылга министерствозунуң бажыңының мурнуу чүкче талазында үш өрээлге турган.

Ол типографияга мен 1930 чылдың чайындан эгелеп ажылдаан мен. Ынчаарда типографияның ажылдакчылары чәрби-даа четпес—оң ажыг кижи турган. Скоморков, Петров, Рачковская, Туплакин чижектиг орус өрүкчүлер, моол дылга үжүк өрүүр ийи тыва (оларның биразээ ам Бии-Хем районда пенсионер Топчут), Иванов, Спирина, Сорокин болгаш парлаар машина долгакчылары Сыпкин, Чи Шу-ли, Ли фан составтыг интернационалдыг коллективке Ширап-биле ийилээн ажылдан кирген бис. Ынчаарда типографияның эргелекчизи, Минусинскиден келдирткен Д. Луканин турган. Ол эргелекчиниң тускай конторазы болгаш бухгалтерия аппарады-даа чок. Ам бодаарымга ол кижи дээрге эргелекчи, бухгалтер болгаш кассир хүлээлгезин хол-биле долган хеделдирер «Пионер» деп парлаар машина, бут-биле хеделдирер бичии парлаар станок чүве. Дептерлээр черге тускай машина-техника-даа чок, өрүүр салбыр чүс хуу хол-биле өрүүр турган. Линотип деп үжүк өрүүр машина бар деп, орус эштер чугаалаарга, ооң сураан дыңнаан безин кижи магадап, кажан-на ындыг машиналыг апаар ирги бис деп аажок күзээр турган мен.

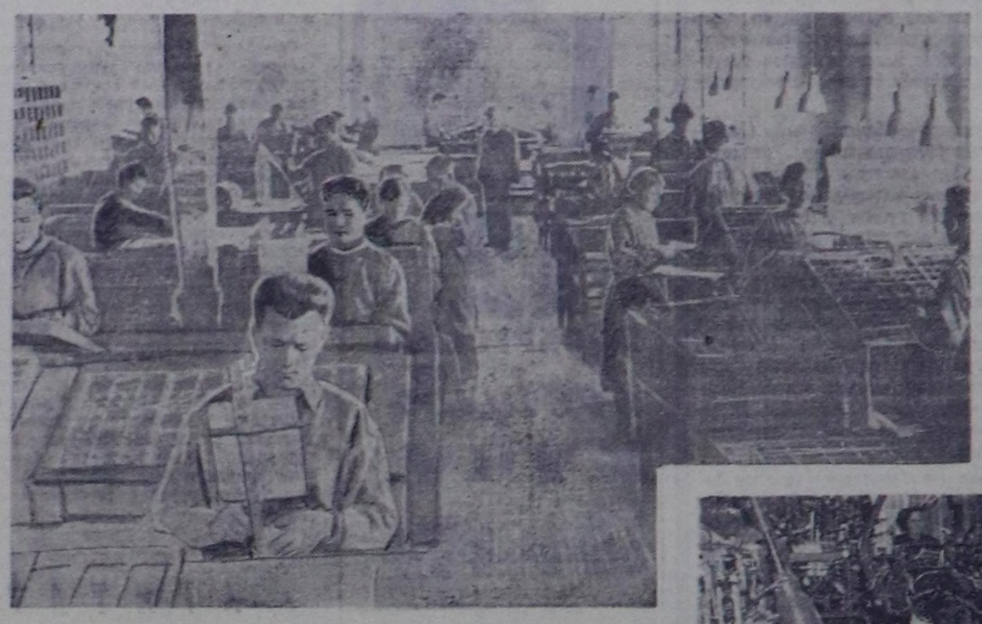

Бо чуруктарда типографияның эргин, чаа цехтери. Үжен чылдарның үезинде тырттырган үетүү чурукта өрүлге цеги. Адаанда чурукта линотип цеги бо хүннерде.

1930 чылдың июль 5-те моол дылга үнүп турган «Тываның шыны» солунга чаа тыва бижиктиң алфавидин шын бижииринің допчу дүрүмү-биле кады парлаан. Солуннуң ол номери кандыг-даа байырлал номериниден артык шуптузу кызыл бүдүк-биле парлаттынган. Ол анаа-ла таварылга эвес. Чүге дизе тыва улустуң чүс-чүс чылдарда төөгүзүнде эн-не баштай Тываның чаа үжүү парлаттынган солунну ынчаар үндүргени ол.

Ооң эгелээш-ле моол дылга үнүп турган солуннуң арнынга тыва дылга баштай информацияларны, кыска чүүлдерни, ооң соонда «Самбыкайның чугаазын» парлаары үргүлчүлеп, солун арнынга ооң эзелээр шөлү чоорту-ла калбарып турган.

Ынчаарда тыва дылга солун кылырынга бистерге орус эштеривис дузалажып турган. Бистиң мурнувуста моол дылга өрүкчүлер чаа кирген бистерге дузалап шыдавас турган. Чүге дээрге моол үжүктү өрүүрүнүң системазы тыва үжүккатай күүседип турган. Бүдүрүлгени эргелеп башкарары-биле кады ажылдакчыларның ажыл төлевириндээ ол боду санап бээр.

Машина техника көрүп чорбаан кижи ынчаарда солун парлаар машинаны, саазын кестирер станокту көргеш, магадаар боор чүве. Ол магадап турган машиналарым дээрге кижи биле өрүүрүнден сыр өске, а орус болгаш тыва үжүктерни өрүүрү шуут дөмей, чүгле сөзү ылгалдыг. Моол дылга өрүп турганнардан эш Топчут харын тыва дылга база өрүп өөрени берген турган. Ол биске чүве айтып бээр турган. Ынчангаш тыва дылга өрүкчүлерни орус мастерлер өөредип, полиграфчы техниканы шиңгээдип алырынга дузалаан.

Ооң соонда биске О. Билчир-оол, А. Тамбы-Сурун, К. Идам, М. Сангыр-оол, М. Севен болгаш оон-даа өскелер өөреникчилеп киргилээш, баштайгы национал полиграфистер болганнар.

Совет күрүненің хүн бүрүдеги дузаламчызының ачызында типография чаа дерилгелер-биле болгаш тускай эртемденнер-биле долдунуп, ооң кылыр ажылының хемчээли-даа удатпайн өзүп келген. Типографияның ынчаарда турган үш өрээли өзүп турган негелдени хандырып шыдавастаан. Ынчангаш типографияга чаа бажыңны тутган. Ол бажың өрүүр, парлаар, дептерлээр цехтерлиг, конторалыг, кызыл булунга хереглээр делгем өрээлдиг турган.

Ол чорук техниктиг баазаны улгаттырар болгаш полиграфчы кадрларны өстүрер арганы берген. Ол бажыңны ол-бо талаларыңче алгыдып келген болгаш ам типография ында туруп турар.

Ең баштай латин үжүүвүс эвээш, солуннуң бир номерин үндүреринге безин чедишпес турду. Совет Эвилелиңден чаа машиналар болгаш чаа үжүктер чедип кээрге, дыка-ла улуг өөрүшкү-биле хүлээп ап, оларны хааржактардан дүрген-не чазып, эмгелеп, ажыглалга дораан-на киирип ап турган бис. Чаа үжүктер-биле өрээн, чаа машиналарга парлаан солуннуң үжүктери тода, номчуурга, номчуттунгур болур болгаш ол чаа үүлдер-биле ажылдаарга безин ажыл бүдүнгүр болур чүве.

Үжүк чедишпес, техника эвээш турган баштайгы үеде Ленин дугайында номчугашты, сан бодалга номун болгаш өске-даа бичии номнарны арай боорда үндүрер турган бис.

Үжен чылдарда үнүп турган солуннарның болгаш номнарның чурук каасталгазы мырыңай чөгенчиг турган. Чүге дизе ынчаарда солунга парлаар чурук кылыр чер чок болгай. Москвадан келген ийикпе аңаа кылдырып алган каш-ла чуруктарны солуннарга-даа, номнарга-даа катапкатап парлаар турдувус. Чижээ, Ленин башкының портреди чижектиг ийи-чаңгыс чуруктарны барык-ла байырлал санында парлаар ийик бис. Ооң соонда С. Феоктистов болгаш мен шала шывар линолеум деп чүвеге чуруктарны бижек-биле синлип алгаш-даа парлаар турдувус.

Чоннуң үжүк бижик билири өзүп, типографияның материалдыг баазазы калбарып келгени-биле холбаштыр солуннуң тиражы көвүдеп, үндүрер номнарның саны-даа үзүктел чокка өзүп турган. Чижээ, моол дылга солун айда бир удаа беш чүс хире тиражтыг үнүп турган болза, тыва бижик тургустунганының соонда бир-даа чыл четпээнде—1931 чылдың майда «Шын» солуннуң тиражы 1500 кезек чеде берген.

Бүгү парлалганы, албан черлериниң херек эргелелин, школаларга өөредилгени 1931 чылдың май 1-де тыва бижикке шилчидер сорулга салдынган турган. А «Шын» солун ол хуусаа четпээнде-ле—1931 чылдың март ортандан эгелеп шуут тыва дылга үнүп эгелээн.

Тыва бижиктиң тургустунганының баштайгы хүннериниң эгелээш-ле, Араттың революстуг партиязы национал парлалганы дүрген хөгжүдериниң бүгү-ле хемчеглерин алган.

Ооң түннелиниң дугайын «Тываның төөгүзүнүң» II томунда мынча деп бижип турар:

«Москвага, Кызылга тыва дылга парлаан баштайгы ийи үжүглелдериниң болгаш бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле инструкциялыг, бижик белгүмнериниң өөредилге планының соонда 1930 чылдың июльдан 1931 чылдың мартка чедир тыва орфографияның дүрүмү, бирги болгаш ийиги чылда өөренириинге хереглээр арифметиканың өөредилге номнары, тыва дыл талазы-биле практиктиг дузаламчы ному болгаш өске-даа: «Амгы болгаш эрги Тыва», «ТАР-ның Конституциязы (Үндезин хөөлүзү)», «Арат херээженнер ортузунга ажыл дугайы» чижектиг номнар парлаттынган турган. Тыва дылга баштай парлаттынган номнарның биразээ «Башкы Ленин» деп ном болган. Ол номнар 3—10 муң тиражтыг парлаттынган болгаш чон ортузунга дүрген тараан».

1933 чылдың январьдан эгелеп «Реванэ шыны», 1936 чылдың январьдан—«Хостуг арат» солуннар тургустунган. «Революстуг арат» «ТАР чазааның кол медээзи», «Чаа Тыва» (орус дылга) деп сеткүүлдерни база типографияга ниити тиражы 23.000 кезек кылдыр парлап үндүрүп турган. Ол ышкаш «Пионер», «Революстуң херели», «Интернационализм» болгаш өске-даа чамдык журналдар орус, тыва дылдарга үнүп тургулаан.

Типография—Тываның баштайгы бүдүрүлгелериниң биразээ бооп тургустунгаш, ам коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп атты республикада эң баштай чаалап алган деп чүвени Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнуң юбилейинге уткуштур демдеглээри ооң ажылдакчызы чораан кижиге дыка-ла өөрүнчүг-дүр.

Б. ХӨВЕНМЕЙ.

Коммунистиг күш-ажыл

Совет эрге-чагырганың бежен чылынга алдаржыткан күш-ажылчы эзлчетге киришишаан, республика типографиязының коллективи чыл планын декабрь 25-те күүседирин хүлээнген. Чүгле чиг-этти болгаш кол материалдарны шын чарыгдан турган, 17,5 муң рубльдиң камналганын алыры база социалистиг хүлээлгеге көрдүнген. Бүдүрүлгениң каража чок ажылдаарынга ооң кылган продукциязының шынары шиитпирлиг рольду ойнаар болганда, чүгле эки болгаш кончуг эки деп, үнелелди алыр кылыгларны белеткээр ужурлуг бис. Алган хүлээлгелеривисти чедишкиниг күүседип болурувустуң аргазы бар. Мурнунда чылдарда болгаш эрткен-даа чылын ажыл-херекти шуудадып чорударының байлак дуржулгазы, ажыглалче киирер ужурлуг курлавырлар илереттинген. Беш чылдың баштайгызында бистиң коллективке дептерлээр цех чедимчелиг ажылдаан. Үш квартал дургузунда ол цехке кызыл сылдыстыг тук (мурнакчыларга тыпсып турар шаңналывыс) чырып келген.

Полиграфия үлетпүрү техника-биле чепсегленген, шапкын хөгжүп олурар адыр болгай. Ооң чижээнге бистиң бүдүрүлге бүрүү-биле хамаржыр болгаш бистиң байдалывыс ону бадыткаардаа. Чаа, бедик бүдүрүкчүлүг нарын техниканы башкарарынга мергежээн, тускай эртемниглер пегеттинер. Ындыг кадрлар типографияда бар. Кижи күжүп солаан механизмнер, дериг-херекселдер болгаш ажылдап турар кижилериң күш-ажыл чурумун шынгыы сагып турары бистиң коллективтиң эки ажылдаарын хандырган. Моңу бадыткаар чамдык чижектерден көргүзейн.

Каш чыл мурнунда беш линотип станогу тар өрээлге өске цех-биле кады турган. Ам линотип цегинде машиналар саны ийи катап оскен болгаш ук цехке тускай делгем өрээлди үндүрүп берген. Машиналар чаа марканың бедик бүдүрүкчүлүг дериглери болуп турар. Парлаар цехтиң шөлү ийи чартык катап калбарган. Ооң уламындан аңаа дээре дээн маркаларның 22 машинязын немей тургузуп, ажылдадып эгелээн.

Мурнунда бүгү солуннарның ниити тиражы чүгле 20 муң кезекке чедип турган, а ону 30 кижи парлап турган. Амгы үеде солуннарның тиражы ийи катап өскен. А солун парлаарын механизастаанының ачызында ол чорудулганы чүгле 6 кижи хайгаарап турар апарган.

Өөредилге номнары болгаш өске-даа чамдык продукцияны парлаары-биле ПД—2, ПС—А2 болгаш өске-даа шакта 3 муң арыны парлаптар автоматтар типографияда бар.

Чоокта чаа солун стереотиви кудар тускай автоматты шепеп эгелээн бис. Солуннуң бир номериниң хөй-хөй кезектерин базып алыр стереотиптерни кижи кылыр турган. Ону кылыр станок шоолуг эки ажылдавас, а кылган продукциязының шынары база багай турган. Ук автоматты шиңгээдириви-ске күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир.

Барык ийи чыл бурунгаар парлалга продукциязын хары угда янзы-бүрү өөнүг будуктар-биле парлаар «Ромайор» деп машиналарны тургузуп, аңаа ажылдаар бедик мергежилдиг кижилерни өөредип алдывыс. Тускай майыктарга парлаар чагыгларны күүседир калбак стереотиптер кудар станокту база ажыглап турар бис. Маңаа үш чыл бурунгаар 300 муң кезек майыкты парлаарда 16 кезекти өрүлгеже киргеш, өрүкчү кижи ийи хүн ажылдап, хөй күш үндүрер ужурга таваржыр турган. Ам стереотип кутканда продукцияның бот-үнези 5 катап чиигээн. Тускай майыктар белеткээри дээрге биске бердинген планның 35 хуузу болгай. Ынчангаш бо ажыл экономика талазы-биле дыка ажыктыг деп чүве билдингир.

Барык тос чыл мурнунда парлалга цегинде бир бригадага коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин эгелээн. Ону Анна Попова удуртуп турган. Ол бригаданың кежигүннери ам-даа коллективинде эки ажылдыг, хүндүлүг кижилер болганнар. Чижээ, Ирина Сухова парлакчының дузалакчызындан бедик мергежилдиг парлакчыга, Юрий Коршунов цех начальнигинге, Александр Ткачев мастерге чедир өскен.

Бистиң мурнакчыларывыстың аттарын моон ынай уламчылап болур. Социалистиг чарыштың дээди хевири болур коммунистиг күш-ажыл дээш тос чыл мурнунда эгелээн чарыш чоорту кыптыккаш, бистиң коллективиске улуг үүлени бүдүрген болгаш кижилериң мөзу-шынарын кайгамчык өскерткен.

Ол чаагай атты республикага бир дугаарында биске тывысканы ажылчыннарны күш-ажылчы чаа-чаа чедишкиннерже сорук киирген. Сөөлгү он чылдарның дургузунда бүдүрүлге планын доктаамал күүседип келген бис. А эрткен чылдың планы база-ла ажыр күүсеттинген болгаш 109,3 муң рубльдиң арыг орулгазы алдынган.

Амгы үеде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны чүс ашкан. Ажылга чаа кирген кижилерни коллективтиң күш-ажылчы алдарынга болгаш хоочун бүдүрүлгечилериниң күш-ажылынга кижизидериниче партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары кол чөнчүлүг-ни салып турар. Бүгү амыдыралы, республика типографиязының төөгүзү-биле сырый хөлбаалыг өг-бүлелер бисте хөй. Чижээлээрге, В. Рачковскийниң иези бо типографияның баштайгы өрүкчүзү турган, ам өглу типографияда дуржулгалыг мастерлериң биразээ. Бо ышкаш чижектерни адап турган аныяктарны кижизидерге эн-не дээштиг дээрзин бистиң дуржулгавыс бадыткап турар.

Хөй дериг-херекселдерни ап, ооң-биле ажылдаанывыста бүдүрүлге шөлүн алгыдары негеттинип келген. Боттарывыстың күжүвүс-биле чамдык ажылдарны кылдывыс. Материалдар шыгжаар складтар, редакцияларның корректорлары тус-тус өрээлдерде ажылдап турар апарганнар.

Сөөлгү үеде ажылдап турар черлеривисти арыг-силиг, эстетиканың дүрүмнеринге таарыштыр эде тургузуп эгелээн бис. Цехтерни будуп, чечек, үнүш-биле шимээринге И. Пономарева, М. Тарханова, Н. Марченко болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер. Бүдүрүлгениң культуразының болгаш эстетиказының талазы-биле көрүлдеге парлаар цех тиилээн. Бежен чылды демдеглээр чылын күш-ажыл камгалалының чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларын адып, цехтерни чырыдарын, механизмнерни болгаш өскедаа херекселдерни эң таарымчалыг өөнүг будуктар-биле дозулаар бис.

Планнарывыс улуг. Ол бүгүнү кылып шыдаар бис дээрзинге бүзүрел бар. Чүге дээрге бистиң коллективте ёзулуг ажыл-ишчи кежээ кижилер ажылдап турарлар. «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг, типографияга чәрби ажыг чыл ажылдаан, парлакчы Мария Михалева, дептерикчилер А. Никитина, М. Мартюшова дээш өскелер-даа бар, дандыны ам-даа уламчылап болур. Олар юбилейни тергиин эки көргүзүглерлиг уткуур дээш эки ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

А. ЖАРОВ,
кол инженер.

«Шынның» штаттан дашкаар фотокорреспондентизи, типографияның ажылчыны В. Рачковскийниң тырттырган чуруунда республика типографиязының хоочун бүдүрүлгечилери: (солагай талазындан) А. Коробова, В. Рачковская, Ф. Чи Шу-ли оларның аныяк ажылчыннар М. Маслова, К. Осипова болгаш З. Ооржак биле чугаалажып турары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

(Уланчызы. Эгези февраль № 30—31 «Шында»)

ТАНДЫ РАЙОН

Арыг-Бажының № 78 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Дежнев Алексей Артемьевич** — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Агапов Захар Фролович** — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Огнева Евдокия Дийевна** — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Үүремчи Клавдия Удааовна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Каскал сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Чооду Күске Учербаевна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Артыы-Үзүн сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Агапова Мария Трофимовна — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң Төп сүт-бараан фермазының ажылдакчыларындан.

Бочкарева Зинаида Григорьевна— «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Боровиков Иван Савельевич — «Совет Россия» кодээ ажыл-агый артелиниң механизаторларындан.

Исаева Татьяна Павловна —Владимировканың сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Балгазының № 79 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Клепиков Афанасий Лукич** — «Революцияның чалбыыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Ососкова Пелагея Ильинична** — Балгазының ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Сырат Кадыр-оол Борбакчинович** — «Революцияның чалбыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Попеляев Сергей Дементьевич — Балгазында кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-техниктиг училищезиниң коммунистиг организациязындан.

Яковлева Полина Андроновна — Балгазын эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Пухирев Константин Павлович — Балгазын ыяш ажыл-агый чериниң профэвилел организациязындан.

Аракчаа Седип-оол Ховалыгович— Балгазын ортумак школазының профэвилел организациязындан.

Котовщикова Валентина Михайловна—Балгазын суурда күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел организациязындан.

Дремлюков Спиридон Александрович—Балгазынның кодээ хереглел ниитилелиниң ажылдакчыларындан.

Дүргениң № 80 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Половинко Елена Семеновна**—Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Оюн Суваң Балдарович**—Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Разумова Нина Ивановна**—Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Шадрин Евгений Степанович — Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының механизаторларындан.

Ахатанов Михаил Васильевич — Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларындан болгаш тускай эртемниглериниң.

Субачев Григорий Георгиевич — Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының гаражының мехмастерскаязының коммунистиг организациязындан.

Оюн Анчымаа Сыратовна—Сосновка ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Злыгостев Юрий Михайлович — Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Иванова Мария Васильевна — Тываның күрүнеиң кодээ ажыл-агый дуржулга станциязының профэвилел организациязындан.

Бай-Хаак № 81 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Сырат Виктор Менделеевич** — улус чырыдыышкынының район килдизиниң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Иконникова Антонина Николаевна** —харылзаа белдириниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Брыкалова Тамара Иннокентьевна** — ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Сумба Андрей Лопсанович — районнуң ыяш ажыл-агый чериниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Абросимова Мария Ивановна — Бай-Хаак ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Румянцев Николай Максимович — бүдүрүлге-орук участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Молчанова Ольга Васильевна — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң район организациязындан.

Шактар Николай Парынмаевич— бүдүрүлге-орук участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Порядин Прокопий Степанович — районнуң хереглел ниитилелиниң баштаар чериниң коммунистиг организациязындан.

Межегейниң № 82 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Петрушеня Леонид Федорович** — «Межегей» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Оюн Нуспай-Сүрүң Балаевич** — «Межегей» совхозтуң коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Чиркова Надежда Александровна** — «Межегей» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Комунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Волокитин Николай Леонтьевич— «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Полева Мария Ивановна —«Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Москаленко Галина Ивановна — «Межегей» совхозтуң Кара-Булуң салбырының Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Оюн Дуктуг-оол Канчыырович — «Межегей» совхозтуң Березовка салбырының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Ступин Владимир Андреевич — «Межегей» совхозтуң механиктиг мастерскаязының болгаш гаражының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Шулуу Галина Сергеевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Элегестиң № 83 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Мухамедгареев Фарид Фалеевич** — Элегес ортумак школазының коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Карпова Валентина Трифоновна** — «Элегес» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Харитонова Анна Ивановна** — «Элегес» совхозтуң Кулузун салбырының коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Оюн Чолдак-оол Ямаранзаевич — Элегес ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Яковлев Владимир Владимирович —«Элегес» совхозтуң Казык салбырының ажылчыннарындан, специалистериниң болгаш албан-хаакчыларындан.

Оюн Акай-оол Тортакович — «Элегес» совхозтуң Кулузун салбырының коммунистиг организациязындан.

Немкова Лидия Павловна — Элегестиң участок эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Писегов Александр Гаврилович — «Элегес» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Глызин Иван Кузьмич — «Элегес» совхозтуң Кулузун салбырының механизаторларындан.

Суг-Бажының № 84 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Куулар Чамзырыг Пичеоолович** — «Элегес» совхозтуң Могай СБФ-зының коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Ширяев Владимир Кириллович** — «Элегес» совхозтуң № 3 фермазының коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Петухова Галина Александровна** — Суг-Бажының 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Капустин Владимир Алексеевич— — «Коммунизмниң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Оюн Сарыг-оол Кивалович — «Коммунизмниң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Ионина Раиса Васильевна — «Коммунизмниң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Минькова Элла Федоровна — — «Коммунизмниң херели» ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Кок-кыс Раиса Эндихоевна — «Коммунизмниң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Чудесова Валентина Александровна — «Коммунизмниң херели» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Чедериниң № 85 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Прудкий Василий Степанович** — «Типелге» совхозтуң конторазының даргазының орлакчызы.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Кужугет Кенден Намдайолович** — «Типелге» совхозтуң ажылчы кооперациязының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Монгуш Зинаида Дамбу-Сүрүңовна** — «Типелге» совхозтуң Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Оюн Дугаржап Тажисондупович «Типелге» совхозтуң механиктиг мастерскаязының коммунистиг организациязындан.

Куулар Зоя Норбуевна — Кур чер суурнуң 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Салчак Оюн-оол Тортыйоолович —«Типелге» совхозтуң механиктиг мастерскаязының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Монгуш Кара-кыс Кандановна — «Типелге» совхозтуң Төп СБФ-зының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Седых Георгий Ерофеевич —«Типелге» совхозтуң прораб-тудуг участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Быкова Валентина Аверьяновна— «Типелге» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хову-Аксының Барын талакы № 86 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Сафронов Федор Климентьевич** — Күрүне банкызының Хову-Аксында салбырының ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Пяткина Ефросинья Васильевна** — Хову-Аксының Культура бажыңының профэвилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Кар-оол Валерий Чаржеевич** — Хову-Аксы ортумак школаның профэвилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Пахоруков Александр Павлович— — № 18 геолог-шинчилел партиязының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Фомин Василий Егорович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң дузалал бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Толстова Тамара Александровна— харылзааның Хову-Аксы салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Панина Екатерина Борисовна — Ажылчы чоннар депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң ажылдакчыларындан.

Зорина Дора Михайловна — Хову-Аксының № 2 уруглар яслизиниң кижизидикчилериниң болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Раев Григорий Михайлович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хову-Аксының Чоон талакы № 87 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Меркулов Михаил Максимович** — «Тыва кобальт» комбинаттың руда эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Карпов Иннокентий Маркелович** — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Тропин Николай Иннокентьевич** — Хову-Аксының ажылчын аныяктар школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Пахоруков Александр Павлович— — № 18 геолог-шинчилел партиязының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Фомин Василий Егорович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң дузалал бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Толстова Тамара Александровна— харылзааның Хову-Аксы салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Панина Екатерина Борисовна — Ажылчы чоннар депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң ажылдакчыларындан.

Зорина Дора Михайловна — Хову-Аксының № 2 уруглар яслизиниң кижизидикчилериниң болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Раев Григорий Михайлович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Монгуш Кара-кыс Кандановна — «Типелге» совхозтуң Төп СБФ-зының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Седых Георгий Ерофеевич —«Типелге» совхозтуң прораб-тудуг участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Быкова Валентина Аверьяновна— «Типелге» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хову-Аксының Барын талакы № 86 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Сафронов Федор Климентьевич** — Күрүне банкызының Хову-Аксында салбырының ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Пяткина Ефросинья Васильевна** — Хову-Аксының Культура бажыңының профэвилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Кар-оол Валерий Чаржеевич** — Хову-Аксы ортумак школаның профэвилел организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Пахоруков Александр Павлович— — № 18 геолог-шинчилел партиязының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Фомин Василий Егорович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң дузалал бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Толстова Тамара Александровна— харылзааның Хову-Аксы салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Панина Екатерина Борисовна — Ажылчы чоннар депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң ажылдакчыларындан.

Зорина Дора Михайловна — Хову-Аксының № 2 уруглар яслизиниң кижизидикчилериниң болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Раев Григорий Михайлович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Монгуш Кара-кыс Кандановна — «Типелге» совхозтуң Төп СБФ-зының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Седых Георгий Ерофеевич —«Типелге» совхозтуң прораб-тудуг участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Быкова Валентина Аверьяновна— «Типелге» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хову-Аксының Чоон талакы № 87 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Меркулов Михаил Максимович** — «Тыва кобальт» комбинаттың руда эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Карпов Иннокентий Маркелович** — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Тропин Николай Иннокентьевич** — Хову-Аксының ажылчын аныяктар школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Пахоруков Александр Павлович— — № 18 геолог-шинчилел партиязының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Фомин Василий Егорович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң дузалал бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Толстова Тамара Александровна— харылзааның Хову-Аксы салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Панина Екатерина Борисовна — Ажылчы чоннар депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң ажылдакчыларындан.

Зорина Дора Михайловна — Хову-Аксының № 2 уруглар яслизиниң кижизидикчилериниң болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Раев Григорий Михайлович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Монгуш Кара-кыс Кандановна — «Типелге» совхозтуң Төп СБФ-зының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Седых Георгий Ерофеевич —«Типелге» совхозтуң прораб-тудуг участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Быкова Валентина Аверьяновна— «Типелге» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Хову-Аксының Чоон талакы № 87 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Меркулов Михаил Максимович** — «Тыва кобальт» комбинаттың руда эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Карпов Иннокентий Маркелович** — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Тропин Николай Иннокентьевич** — Хову-Аксының ажылчын аныяктар школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Пахоруков Александр Павлович— — № 18 геолог-шинчилел партиязының ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Фомин Василий Егорович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң дузалал бүдүрүлгелер комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Толстова Тамара Александровна— харылзааның Хову-Аксы салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Панина Екатерина Борисовна — Ажылчы чоннар депутаттарының Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң ажылдакчыларындан.

Зорина Дора Михайловна — Хову-Аксының № 2 уруглар яслизиниң кижизидикчилериниң болгаш хандырыкчы ажылдакчыларындан.

Раев Григорий Михайлович — «Тыва кобальт тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Монгуш Кара-кыс Кандановна — «Типелге» совхозтуң Төп СБФ-зының ажылчыннарындан болгаш специалистериниң.

Седых Георгий Ерофеевич —«Типелге» совхозтуң прораб-тудуг участогунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Быкова Валентина Аверьяновна— «Типелге» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чанзан-оол Кара Кыржыевна — Хову-Аксының коммуналь ажыл-агый конторазының ажылдакчыларындан.

Түлүш Владимир Дамсүрүңович — Хову-Аксының шагдаа чериниң болгаш өрт айыылдан камгалал чериниң ажылдакчыларындан.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Самагалдайның № 88 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Ширпец Булат Бүлчүүович** —Ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүскомунуң коммунистиг организациязындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Шалык Сталь Чактакович** — Шуурмактың амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Шыырап Анна Шараевна** —Самагалдай ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Болтовская София Николаевна — Шуурмак 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Лебедев Виктор Александрович— районнуң ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларындан.

Спитюк Адам Самуилович—«Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Горбунова Татьяна Андреевна — Кедээ ажыл-агыйның Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң коммунистиг организациязындан.

Маңгоев Петр Цыденович — район эмнелгезиниң медицина ажылдакчыларындан.

Монгуш Зоя Ивановна — амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Берт-Дагның № 89 соңгулда округу

Округ соңгулда комиссиязының даргазы **Доржу Монгуш Кенденович** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннарындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Сүлдүм Чажын-оол Андреевич** — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Хабибулина Светлана Лутфуловна** — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Чанги-оол Санхо Лаажанович — Дөспец суурнуң хамаатыларындан.

Борбай-оол Ховалыг Баян-оолович —«Тес-Хем» совхозтуң Y-Шынаа салбырының коммунистиг организациязындан.

Куурацмай Чооду Чанзыровна — Берт-Даг суурнуң уруглар садының кижизидикчилериниң болгаш ажылдакчыларындан.

Сунгаалдай Клавдия Чалчиковна— «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннарындан, албан-хаакчыларындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Сиирик Чооду Бүлүтупович—«Тес-Хем» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Оюн Кара-кыс Оранмаевна —«Тес-Хем» совхозта Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Тестиң № 90 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ензак Михаил Наадынович**—«Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Ак-Эрик салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Сүлдүм Чажын-оол Андреевич** — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округ соңгулда комиссиязының секретары **Хабибулина Светлана Лутфуловна** — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Чанги-оол Санхо Лаажанович — Дөспец суурнуң хамаатыларындан.

Борбай-оол Ховалыг Баян-оолович —«Тес-Хем» совхозтуң Y-Шынаа салбырының коммунистиг организациязындан.

Куурацмай Чооду Чанзыровна — Берт-Даг суурнуң уруглар садының кижизидикчилериниң болгаш ажылдакчыларындан.

Сунгаалдай Клавдия Чалчиковна— «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыннарындан, албан-хаакчыларындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Сиирик Чооду Бүлүтупович—«Тес-Хем» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Оюн Кара-кыс Оранмаевна —«Тес-Хем» совхозта Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Тестиң № 90 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Ензак Михаил Наадынович**—«Чодураа» кодээ ажыл-агый артелиниң Ак-Эрик салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының орлакчызы **Сүлдүм Чажын-оол Андреевич** — Берт-Даг 8 чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле округтарның соңгулда комиссияларының составын бадылаар дугайында

(Төнчүзү. Эгези № 30—31 «Шында»).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары Македонова Екатерина Кузьминична—Терлиг-Хая геолог-шинчилел партиязының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Крадрашина Екатерина Денисовна—«Х Улуг хурал» кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Демидова Мария Федоровна — Терлиг-Хая геолог-шинчилел партиязының профэвилел организациязындан.

Юрасов Денис Степанович—Баян-Кол ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Норжун Анна Седенмаевна—«Х Улуг хурал» кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Дорбулек Абрек Байкараевич — «Х Улуг хурал» кедээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Нанукпан Ою Байкараевна—«Х Улуг хурал» кедээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдің Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Чаа-Холдун № 104 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Бондарь** Анатолий Дмитриевич—«Найырал» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Момбук-оол** Ондар Сандакович—«Найырал» совхозта рабкооптуг коммунистиг организациязындан

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Кошкарова** Антонина Тихоновна — Чаа-Хөл ортумак школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Шомбул Николай Тюлюшович—«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының коммунистиг организациязындан.

Хаваа Чечек Тюлюшовна —«Найырал» совхозтуң Үрбүн сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан.

Самба Чудан Сатовна — «Найырал» совхозтуң Үрбүн сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан.

Салбырын Дойдаа Ховалытович — «Найырал» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Дукар Любовь Ойдуповна—«Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тагва Токаш-оол Ховалытович — «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырының коммунистиг организациязындан.

Булун-Теректің № 106 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Тас-оол** Михаил Дажиевич—«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Оспан-оол** Монгуш Дүвенович—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Иргит** Валентина Хайлын-ооловна —Булун-Терек сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Лопсан-Ендан** Сат Самбуевич—«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Даржай Александр Күдерекович—«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Чолдак-Кара Лидия Чүльдүмовна —«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Сендик Тюлюш Эрелчиновна—«Найырал» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Дамба Тюлюш Данчыевич — «Найырал» совхозтуң профэвилел организациязындан.

Саая Сендак Чүльдүмович — «Найырал» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларындан.

Сарым-оол Анчымаа Ындыраевна —«Найырал» совхозтуң Булун-Терек сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан.

Ак-Туруг № 107 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Мактар** Виктор Чап-Хоевич—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Оспан-оол** Монгуш Дүвенович—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Жукова** Тамара Агаповна—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының профэвилел организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Докан-оол Колхоз-оол Иванович—«ҮТКА 25 чылы» совхозта Бүгү-эвилелдің Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Василь Ирина Васильевна—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Чаш-Тал сүт-бараан фермазының ажылчыннарындан.

Содунам Клара Балдановна — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының ажылчыннарындан.

Седип Кара-Кыс Доңгаковна —Ак-Туруг сес чыл школазының коммунистиг организациязындан.

Нава Монгуш Осуровна —Ак-Туруг сес чыл школазының профэвилел организациязындан.

Мычыкай Базырсат Айыжыевич—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

ЭРЗИН РАЙОН

Эрзинин № 108 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Талчин** Григорий Хопунаевич — Эрзинин кедээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелениң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Соян** Ойдуп Майдырович—«Чаа орук» кедээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Дарыма** Василий Кыргысович—Эрзин суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Лойгу Наталья Дандаловна—Бай-Даг сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Долумажап Ямаа Сагаачыевна—Бай-Даг суурнуң хамаатыларындан.

Саая Татьяна Намчаевна — Эрзин суурнуң уруглар ясли-садының профэвилел организациязындан.

Пархоменко Нина Николаевна — Бүгү-Эвилелдің Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Эрзин район организациязындан.

Ламажап Кыргыс Сагдыевич—Эрзин суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Севекпит Александра Доңгуроловна — Эрзин суурнуң хамаатыларындан.

Меренниң № 109 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Хорлуу** Дамба Соянович — Ленин аттыг кедээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Дава** Соян Соктаевич—Ленин аттыг кедээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Дирчин** Минчеймаа Кара-ооловна — Мерен сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Лопсан Мондалмаа Дымбаевна — Булун-Бажы суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Даргат Сюрюн Дадаевич—Мерен суурнуң хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Найдын Николай Максырович—Ленин аттыг кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Монзулан Зоя Орнугуевна — Мерен суурнуң хамаатыларының ниити хуралыындан.

Седен Сергей Догаевич—«Мерен» кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Оюн Татьяна Тас-ооловна — Кызыл-Сылдыс сес чыл школазының профэвилел организациязындан.

Нарыниң № 110 соңгулда округу

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазы **Нурзат** Чооду Ширшинович—«Коммунизмче орук» кедээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызы **Артаева** Кима Бомбеевна—Нарын суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Округтуң соңгулда комиссиязының секретары **Нордуп** Григорий Шойжунович—Нарын суурнуң хамаатыларындан.

Округтуң соңгулда комиссиязының кежигүннери:

Аракчаа Раиса Малиновна — Нарын сес чыл школазының башкыларындан болгаш техниктиг ажылдакчыларындан.

Данаажап Суглуу Кунажаповна—«Коммунизмче орук» кедээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларындан.

Мангар Соксал Маажыевна—«Коммунизмче орук» кедээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдің Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Шижээ Кыргыс Сүрүнович—«Коммунизмче орук» кедээ ажыл-агый артелиниң коммунистиг организациязындан.

Чокум Эреп Братович—«Коммунизмче орук» кедээ ажыл-агый артелиниң Бүгү-эвилелдің Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң организациязындан.

Шойжулчап Кыргыс Чамыянович —Нарын суурда хереглекчилер кооперациязының хуучу кежигүннеринден.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары
К. ДИИГА.

Кызыл хоорай.
1967 чылдың февраль 2.

ДЕМНИГ КҮШТУ АЖЫГЛАП, АЖЫЛДААР

Кемниг херек үүлгедир болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар-биле демиселди улам ыцай күштелдирер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединин Президиумунун болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылын ажылдап кылган хемчеглеринде биетиң чонвустун, хөй-ниити организацияларының күзел-соруу илереттинген. Ону совет кижилер бүрүнү-биле деткээн.

Ол хемчеглер кандыг-бир онза байдал ужурунда тургустуна бербээн. Кемниг херек үүлгедир чорукту үндезини-биле узуткаары — кижилерниң медерелиниден эргиниң артыышкыннарын узуткаары-биле холбашкан чугула сорулгаларның бирээзи. Ону партия план ёзугаар, чоорту, чүткүлдүг чорудун турар. Чогум-на бо дугайын республиканың партия, совет, суд, прокуратура болгаш милиция органнарының активиниң чөвүлел хуралынга чүве чугаалаан эштер демдеглээн. «Кемниг херек үүлгедиглеря-биле демиселди улам ыцай күштелдирер талазы-биле суд, прокуратура болгаш милиция органнарының сорулгаларының дугайында» илеткелди СЭКП обкомунун административтиг болгаш садыг-саң-хөө килдизиниң эргелекчизи В. Д. Дорун-оол кылган.

Кемниг херек болгаш корум-чурум үрээр чоруктарга удур демиселге партия, совет органнары, хөй-ниити организациялары болгаш суд, прокуратура, милиция ажылдакчылары тодаргай боттуг ажылды кылган. Күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының бир демниг кужениишкинниң түннелинде социалистиг хоойлу-дурумну, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаары чедип алдынган.

1966 чылда кемниг херек үүлгедир чорук Бин-Хем, Тес-Хем, Өвүр районнарда кызырылган, а республиканга ниитизи-биле алырга, кемниг херек үүлгедири дыка эвээжээн. Херектерни истеп тывар талазы-биле эки түннелди Кызылдың, Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Тожу районнарның прокуратура, милиция органнары чедип алган.

Ынчалза-даа кемниг херек үүлгедирлер болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээрлер-биле демисел чорудар органнарның ажылында херекти долу илередир, буруулугларга харыысалга хүлээдир талазы-биле четпеетер бар. Улусчу дружиналар, эш-хуу судтары болгаш хөй-ниити организациялары-биле суд, истелге органнарының харыдаалазы ам-даа кошкак.

Бо ажылда кол-ла четпейн турар чүве—кемниг херектерниң анализин доктаамал чоруттайн турары. Эрткен чылын республикага болган кемниг херектерниң 71 хуузу Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарга, Кызылга болгулаан чорук ол черлерде хөй-ниити организацияларының кошкак ажылдаанын херечилеп турар.

Республикага болган кемниг херектерниң 64 хуузу арагалаашкынның үржүүнде болган. Районнарда болгаш Кызылда магазиннерге арага садарының чурумун хажыда бээр таварылгалар хөй, а массалыг ажылдар, байырлалдар, кежээлер эрттирерде арагалаар чоруктарны болдурбаанын чедип алырын плеткелчи болгаш санал бергеннер чугулаган демдеглээн.

Кызылдың чамдык коллективтеринде культура-массалыг ажыл кошкак, хүлээп алган хемчеглер эренгей күүсеттинин турар Пассажирлер, № 1, 2 АТА-ларда, «Кызыл тудуг» эргелелиниң партия, комсомол, профэвилел организациялары күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга хөй ниити организациялар-ының ролюн чедир үнелевейн турар. Пассажирлер АТА-зының начальниги турган эш Черновтуң дужаалы-биле 568 кижиге хемчег хүлээткен, а ында эш-хуу суду чүгле 21 кижиниң хереэн көрген. «Кызыл тудуг» эргелелиниң үш участогунга эш-хуу судтарын тургусса-даа, олар күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн чаңгыс-даа таварылганы чугаалашпаан. Чамдык бүдүрүлгелерниң болгаш коллективтерниң удуртукчулары кижизидилге талазы-биле сорулгаларын соора билип, кемниг херек үүлгеткеннерин безин камгалай бээр чоруктарны хуралдың киржикчилери шыңгыы буруу шапкан.

Партия болгаш чазактың шиитпириниң соонда ап чоруткан хемчеглериниң түннелинде улусчу дружиналарның, эш-хуу судтарының болгаш Советтерниң комиссияларының, өске-даа организацияларның ролюнун бедээнни хуралга демдеглээн. Ындыг-даа болза кемниг херек үүлгедир чорукка удур хөй-ниитиниң организаатаар ажылды кампания ёзуузу-биле чорудар чоруктар ам-даа бар. Таңды районунун партия, совет болгаш административтиг органнары эш-хуу судтарының ажылынга практиктиг дуза чедирбейн турарындан ам үеде Хову-Аксыдан өске черлерде эш-хуу судтары ажылын барык соксаткан.

Ак-Довураква, Бай-Тайга районда база Каа-Хемде эш-хуу судтарының ажылы чавыс деңнелде. Ылангыя Каа-Хем районунун хөй-ниити организациялары багай ажылдап турар. Оон түннелинде кемниг херек үүлгедир чорук районда эвээжээн. Ында «Октябрь 14 чылы» колхозтуң баштаар чери арагачыларны кезедир хамаан чок, харын шаннап, мактап турган, а кемниг херек үүлгеткеш, шиттирген кижини «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы районнуң Хүндүлел самбыразынга киргген турган. Районнуң хөй-ниити организацияларының ролюн бедидер талазы-биле ажылдың четпеан моонна илдең-дир.

Хөй-ниити организацилларының ролюн бедидер херекке суд, прокуратура, милиция органнарының киржилгези ам-даа эвээш. Кемниг херек үүлгедир чорукка удур демисел чорударынга культура албан черлериниң, спорт, профэвилел, комсомол организацияларының ажылын идевкейжидер айтыргны хуралга демдеглээн. Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле комсомол, профэвилел организацияларының эгелээшкиннерин бүгү тала-биле деткип, ол ажылдарны чорударынга арга, хевирлерп-биле активчилерни чепсеглээри, совет хоойлуларны пропагандалаарынга культура албан черлериниң аргаларын ажыглаары соңгаардаттымас сорулга апарган.

Назы-хар четпээннер ортузунга чорудар ажылда четпеетер бар. Бо категорияның кижилериниң үүлгедиглерин истээр, судка көөр талазы-биле административтиг органнар херектиң болу бээр чылдагааның баш удур болдурбазының хемчеглерин доктаамал албайн турар. Кайда-даа өөренмейн, ажылдавайн турар уруглар Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарда хөй, а Барыын-Хемчик районда оларның үчёду безин тургустунмаан. Милиция органнары, назы четпээннер талазы-биле комиссиялар ындыг уруглары тып, ажылга киирер хемчеглерни чедир чорутпайн турары — четпеетерниң кол чылдагааны.

Социалистиг өнүү-хөрөнгүнүн оорлаар болгаш самчыгдаар чоруктарны болдура бээр чылдагаанаанын долузу-биле илередирин суд-истелге органнары чедип албаан. Эрткен чылын кооператив өнүүзүн оорлаар чоруктар Бай-Тайгага, Тес-Хем районнарга, «ҮТКА 25 чылы», «Элегес» рабкооптарга хөй илерээн. Материал-техниктиг ажылдарга хынаттынмаан кижилерни, оорларны болгаш самчыгдакчыларны хүлээп алыры хереглекчилер ниитилелдериндe артыышаан. Социалистиг өнүүнү оорлаарларга, самчыгдаарларга удур демиселге совет хөй-ниитиниң калбак кезиин кириштирери—үениң негелдези.

Административтиг органнарның эң-не кол сорулгазы болза, хамаатыларга кеземче хереэн онаарда, хоойлу-дурумну бичии-даа хажытпазы, бо талазы-биле лепилчи негелдени хандырары, чон ортузунга хоойлудурум билиглерин пропагандалаары болур.

Бистиң чүртүвүс Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга төлептиг ужуражмырынга белеткенин турар. Прокуратура, суд, милиция органнарының, хөй-ниити организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазын эки-житкен тудум-на, бүдүрүлгелерге, колхоз, совхозтарга, албан черлериге социалистиг корум-чурум улам быжыгар, ол чорук республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунун мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээриниң үндезини болур.

Хуралдың ажылынга СЭКП Тыва обкомунун секретары В. И. Попов, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Х. А. Анчима олар киржип, санал бергеннер.

А. АПР.
бистиң корр.

ХАМААТЫ ДАЙЫННЫҢ МААДЫРЫ

Гая Дмитриевич Гай (Бежишкянц) 1887—1938 ч.

* * *

Совет шериг ажылдакчы, хамааты дайынның маадыры, армян улустуң алдарлыг оглу Г. Д. Гайның (Бежишкянц) төрүүтүнген хүнүнден бээр бо чылдың февраль алдыда 80 чыл болган. Ол дээрге адыгжы болгаш аттыг шериг каттыжыышкыннарын командылап, тулчуушкуннарга үүле таланчылыг командир болгаш билдиглиг организакчы болган эвес, харын бодунун диңнем маадырлыг чоруун база көргүскен. Хамаатты дайын доозугган соонда, ол совет аттыг шериг төөгүчү болуп чораан.

ЧУРУКТА: Г. Д. ГАЙ (БЕЖИШКЯНЦ) — хамаатты дайынның чылдарында.

СЭТА-ның фотохрониказы.

* * *

Уттундурбас шии

Владимир Ильич Лениниң ролюн көргүзүп турар шиини бүгү-ле кижилер күзелдин-биле, улуг хандыкшыл-биле көрүксээрлер. Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери бистиинге, «Сүт-Хөл» совхозтуң төвүнге келгеш барган. «Революцияның ады-биле» деп шиини көөр дээн хүнүвүс, шагывыс-даа келген турган. Ол хүн среда—аныяктарның байырлалдыг кежээзи. Ийи каът культура бажыңының залында улуг назылыг кижилер, аныяктар болгаш бичии уруглар шиинин эгелээрин четтикпейн манап турган.

Хөгжүм ойнап турда, сцена көжегези ажыттынган. Зал сыңмас көрүкчүлер шыышын-на барган. Аныяк совет республиканың баштайгы берге хүннеринде маадырлыг совет кижилернин ролюн шиинде ойнап, көргүзүп турар артистер көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан.

Улуг Октябрьның революциязы тиилээн соонда, таварышкан бергелерни ажып эртерин, аңгы демиселин, чоннун дайзыннарынга удур шыңгыы демиселди Ленин, большевиктер удурткан. Оон ролюн ойнап турда, ынчаардагы өнза чугула болуушкун кижиниң сагыш-сеткилинге кажан-даа уттундурбас кылдыр чуруттунуп турар. Дайзыннарны бодап келгеш, оларга кижиниң өжээн-килеии хайныгын кээр-дир. Совет республиканың тургустунган баштайгы үеинде түренги байдалга турган ооларны кижи көргеш, аажок кээргээр-дир. Шиини көрүп турган көк баштыг кырган иениң дайзынларга удур өжээни хайныгын олурган.

Мотор даажы дыңналган соонда, арыг иштинден Владимир Ильич Ленин кастып келди. Чанымга олурган кырганнар хайныышкынныг көдүрлүп, дойлуп эгелээн. Бир-ле кижи шенээмден тырткан олур, көөрүмге, ак-көк салдыг, 78 харлыг Ондар Чалзай ирей болду.—Бодумнун амыдыралымда бир-ле дугаар Ленин башкының овур-дүрзүзүн көөр аскежиктиг болдум. Моон мурнунда Лениниң чүгле оон портрет-чуруктарындан көрүп чордум—деп чугаалаан, ол өөрүшкүзүн илеретти.

Шии көргүзүп турар артистер кижиниң сагыш-сеткилинге кирер, дээштиг кыдыр ойнап турарынга чөн чоргаарланмас аргажок. Владимир Ильичиниң ролюн алдарлыг артист Олег Намдарааның, коргуш чок, хоочун революсчу, чекист Ф. Э. Дзержинскийнин ролюн аныяк артист К. Сапык-оолдуң ойнааны дыка эки болду. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. Монгалбин, аныяк артист кыстар Рая Сундуй, Сүрүңмаа Бегзи тус-тус онаашкан рольдарын чедиишкиниг ойнап куусеткен. Шиинин көргүзүү доосту бээрге, көрүкчү бүрүзүнүн сагышсеткили ханган.

Чамдык көрүкчүлер үнүп чыткаш, сценаже хая көрүп көргүлээр-даа. —Солун-дур, оо! Тыва оолдар, кыстарның талантызы кайгамчык сайзырап, чечектелип турар-дыр. Ындыг талантылыглар хөй болзун, оларның чедиишкини чечектелзин—деп чон йөрээл салган.

О. БОРАШ.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫ

Чонга бараалгаткан

Республиканың хөгжүм-шии театрының артистери чоокта чаа «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырының клубунга кайгамчык солун концертти көргүскен. Ажылчыннар ону кончуг сонуургап көрген.

Артист О. Болдукпан тайбың дугайында ырны ырлаанынга клубтуң залында олурган бүгү кижилерниң кичээнгейи олче хаара туттунган. Нина Ларионова цыган улустуң ырызын ырлавышаан, танцылааны чараш, хөгжүг болгаш солун болган.

М. СЕВИЛБАА.

Номчукчуга эки белек

Чогаалчы Степан Сарыг-оолдуң «Аңгыр-оолдуң тоожузу» деп чогаалының ийиги кезээ чырыкче үнгени номчукчуларга эки белек болган. Бистиң өг-булевис ол номну номчуп, сайгарып турдувус. Тээли сес чыл школазының чедиги клазында өөренип турар оглувус Петя Иргит ол номну кончуг сонуургаан. Аңгыр-оолдуң кижизиг мөзу-шынарын, чуве өөренинчелин, кызымак кежээзин, биче сеткилдиин, бергелерден кортпазын, шынчызын, кээргечелин ол чогаалда тодарадып айтып турар. Петя шак ындыг болуксаар.

Биче оглувус Витя Иргит ол номну номчуп турган, шаанда тыва улус үжүк-бижик чок чораанын, чүгле моол бижикти кончуг эвээш кижилер өөренип ап турганын, феодалдарның, чудурук байларның хоюн кадарып, чылгызын чылгылап, канчыг-даа амыр-дыш чок, хилинчектүргелге таваржып турганын танышкаш, кончуг кээргеп көрүп турар.

Моолдан келген орус чанчын шеринин дугайында ол номнун онгу арнында тодаргай бижээн. «—Олдаа ёзулуг актар... Кончуг багай улус дээрзи дораан-на кестү берген болдурлар ийин, кулугурлар. Маңаа чеде хонуп келгени безин өскелиг. Чораан черинге чотканныг, эрткен оруу ханныг, чаштыг хейлер он...— Ча, ана тоол-тоол! Лайын-даа тыппас мен. Дук-тумен ак орустар-ла сектүп кээп-тир...». Ак орустарның эрткен оруу дерзин, үптекчи дээрзин чогаалда чуруп көргүскен.

Аңгыр-оол ышкаш шак ындыг кадыг-бергени, аш-чутту чурттап эрткен араттар каш-ла санныг эвес болдур ийин, дыка хөй муңу-биле санаттынар дээрзин демдеглевейн барып болбас. Тыва араттар улуг орус улустун үлегерин алган, олардан тыртар таапкыны, янзы-бүрү бараанны алчып-бержип, амыдырал-чурталганың чаагай оруун тып алган.

Эрги Тываның оглунун чоорту чырыкче чадаланчак өрү кедүрүп келгенин тоожунун ийиги номундан номчукчу эскерип каар. Тоожунун ийиги кезээ чечен-мерген, утка-шынарлыг, оон сес бүрүзү тывынгыр чогааттынып бижиттинген-дир деп, мен хууда ынчаар билдим. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының, улуг Лениниң ачы-хавыяазы-биле Тываның «корчагиннери» өзүп көвүдээн. «Аңгыр-оолдуң тоожузу» номчукчуларга үнелиг белек болуру чугаа чок. Чогаадыкчы ажылынга чедиишкинни, чуртталгазынга аас-кежикти эргим Степан Агбановичиге күзедим. Ам-даа чаа-чаа чогаалдарны бижиир боор деп силерге күзевишаан, бистиң өг-булевистиң мурнундан чалар от дег изит байырны чедирип ор мен

Даншы ИРГИТ,
«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында киномеханик.

Эргим номчукчу

1966 чылда үндүрген Күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкининин талазы-биле ойнаашкыннарның бешки тиражы 1967 чылдың февраль 15-те Днепропетровск хоорайга болур.

Тираж бүрүзүнде чээшкиннин бир разрядынга-ла 512500 рубль түннүг ойнаашкыннар таваржыр. Бо чээшкин талазыбиле 40, 100, 500, 1000, 2500 болгаш 5000 рубльди ойнап ап болур.

Дараазында ойнаашкынның тиражтары март 30-де Минск хоорайга, май 15-те Свердловск хоорайга, июнь 30-де Алма-Ата хоорайга, август 15-те Волгоград хоорайга, сентябрь 30-де Рига хоорайга, ноябрь 15-те Баку хоорайга, декабрь 30-де Воронеж хоорайга болур.

Облигацияларны садып алыңар!
Ойнаашкыннарның тиражынга киржиңер!

Ажаалга кассаларының эргелели.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

Кино

ФЕВРАЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дикая собака Динго» 10, 2, «Аккыр ак аистер» 12, 4, 8, «Үшкү чалыы назын» 6, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Питкиниң эмчиге ужуралдары» 2.30, 6.30, «Чылдактыг куда» 4.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Улуг бурганның оолдары» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээн өөрүшкүм» 3, 6, «Орус арга» (1-ги, 2-ги сериялары) 8 шактарда.

редакциянның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харыысалгалыг секретарының 23-35, өөрүйжи амыдырал кылдызының 23-54, агитация болгаш пропаганда кылдызының 37-13, кедээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетүр кылдызының 22-64 чаваа, ажылчын болгаш кедээ корреспондентилер баар совет тургузуг болгаш амыдырал кылдыстерниң 21-27, иштики информация кылдызының 20—60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парзалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—01010.

Солун неделяда алды катап үнер